Versterking van de herinnering WOII

27 maart 2015

Commissie Versterking herinnering WOII
Nationaal Comité 4 en 5 mei (NC)
NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies *(NIOD)*
Oorlogsgravenstichting (OGS)

Versterking van de herinnering WOII

Inhoud

Voorwoord

1. Versterking herinnering WOII: waarom en waarom nu?

2. Ambitie 2025 – werken langs vier domeinen

3. De ambitie waarmaken

Bijlage - Huidige positie betrokken partijen: NC, NIOD en OGS

Commissie Versterking herinnering WOII

Nationaal Comité 4 en 5 mei (NC)
NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies *(NIOD)*
Oorlogsgravenstichting (OGS)

Voorwoord

Dit jaar is het 70 jaar geleden dat er een einde kwam aan de Tweede Wereldoorlog. Met het toenemen van de afstand tot 1945 verandert de manier waarop deze herinnering betekenis krijgt in de samenleving van vandaag. Niet alleen het wegvallen van degenen die de oorlog zelf hebben meegemaakt speelt daarin een rol, maar ook de grote veranderingen die het ontstaan van een digitale wereld met zich meebrengen en, niet in de laatste plaats, de wetenschap dat we steeds meer leven in een wereld waarin oorlog van invloed is op ons leven.

Vanuit dit besef heeft de staatssecretaris van VWS half december gevraagd aan het Nationaal Comité 4 en 5 mei, het NIOD (instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies) en de Oorlogsgravenstichting – de drie grote publiek gefinancierde instellingen op dit terrein - om gezamenlijk te komen met een integrale visie op het levend en verankerd houden van de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Waar deze organisaties hierover de afgelopen periode afzonderlijk al hun gedachten vormden, is zijn verzoek om die beschikbare denkkracht en documenten nu te vertalen in een samenhangende ambitie voor 2025 voor het gehele veld – in beginsel voor alle organisaties die actief zijn op het domein van herinnering WOII, onszelf incluis.

De staatssecretaris heeft daaraan toegevoegd dat het advies ook een antwoord zou moeten bevatten over de vraag met welke structuur en werkwijze deze ambitie kan worden gerealiseerd, wetende dat het een complex en gevoelig veld is.

In de Commissie Versterking herinnering WOII hebben deze drie partijen sinds begin januari overlegd over deze opdracht: de ambitie en de vertaling daarvan in praktische stappen. Het vfonds is als toehoorder aangesloten, zodat de grootste private financier voeling kon houden met de gedachtevorming. De Commissie heeft de visies van de afzonderlijke deelnemers tot uitgangspunt genomen, en vervolgens gepoogd op basis daarvan de gezamenlijke ambitie voor het veld te formuleren.

De brancheorganisatie van oorlogsmusea en herinneringscentra (SMH) heeft in het werk van de Commissie een essentiële rol gespeeld. Op basis van de initiële gedachtevorming in de Commissie is de SMH uitgenodigd haar visie op het museale vlak met de Commissie te delen. Van de resultaten daarvan is dankbaar gebruik gemaakt; zij zijn in hoofdlijnen in dit advies geïncorporeerd.

Wij hopen dat ons rapport een bijdrage levert aan de samenhang binnen de sector op een moment waarop alle betrokkenen nadenken over de rol die WOII in ons aller leven speelt.

Namens de Commissie Versterking herinnering WOII,

Job Cohen
voorzitter

Leden van de commissie:
Job Cohen, voorzitter
Bram Gille, secretaris
Jan van Kooten (Nationaal Comité 4 en 5 mei)
Gel Flieringa (Oorlogsgravenstichting)
Puck Huitsing (NIOD)
Wiard Molenaar, toehoorder (vfonds)

1. Versterking herinnering WOII: waarom en waarom nu?

Waarom?

De Tweede Wereldoorlog (WOII) en het stilstaan bij wat zich toen afspeelde mag in Nederland nog altijd rekenen op grote belangstelling. Deze belangstelling neemt niet af, maar verandert wel. Alleen al door het wegvallen van de ooggetuigen 70 jaar na dato. Herinnering wordt geschiedenis.

Vanwege haar gewichtige betekenis is het onze collectieve verantwoordelijkheid om de herinnering aan WO II, waaronder de schending van de democratische rechtsstaat, de vervolging en het massale geweld, te behouden. Het mag geen geschiedenis worden die behouden blijft in boeken, maar geen waarde heeft voor het heden:. Van een collectief verbindend trauma naar een collectief verbindende toekomst.

Waarom nu?

De afgelopen jaren zijn veel initiatieven genomen om te anticiperen op een veranderende herinnering aan WOII. Daarbij wordt ingespeeld op nieuwe generaties die vanzelfsprekend op een andere manier naar WO II kijken dan generaties die erbij waren. Nu is het moment aangebroken om te zien hoe we de relevantie van de historie voor nu en straks goed zichtbaar kunnen maken. Bij alle betrokkenen is er een intrinsieke bereidheid hieraan mee te werken. Er is een window-of-time dat, 70 jaar na de bevrijding, samenvalt met het snel wegvallen van ooggetuigen.

De vragen die zich hierbij voordoen zijn talrijk. Waar liggen kansen en mogelijkheden? Hoe kunnen we erin slagen om WO II voor nieuwe generaties aanspreekbaar positie te geven, in een nieuwe digitale en internationaal georiënteerde wereld, waar op tal van plaatsen nog steeds oorlog woedt? En, hoe zorgen we ervoor dat dit thema ook in 2025 betekenisvol is?

Allerlei trends

De uitdagingen zijn legio. In deze wereld zijn er diverse ontwikkelingen die voor het veld relevant zijn. Zij zijn zeer uiteenlopend van aard.

- *Een wereld in oorlog – nog steeds.* In 1991 werd de USSR opgeheven, en was de Koude Oorlog voorbij. Er zouden geen conflicten meer zijn tussen grote systemen. De actualiteit leert dat deze verwachting op zijn minst aan relativering toe is. Op veel plaatsen is een toestand van vrede nog steeds niet de normale. Oorlog krijgt andere vormen (Syrië, aanslagen Parijs en Kopenhagen, spanning Oekraïne/Rusland), maar refereert wel aan bekende begrippen.
- *De erfgoedwereld*. De belangstelling voor vroeger is groot en lijkt te groeien. Dat uit zich in de grote aandacht voor erfgoed, voor tastbare getuigenissen uit het verleden, een verleden waar vanuit het heden betekenis aan wordt gegeven.
- *De internationale wereld*. Meer dan ooit reizen we de wereld over en komen we in aanraking met andere culturen. Dit beïnvloedt de wijze waarop we onze eigen historie, cultuur en de betekenis daarvan bezien.
- *De internationale wereld komt ook Nederland binnen.* Tegelijkertijd is de samenstelling van onze samenleving fors veranderd ten opzichte van 70 jaar geleden. Twee miljoen Nederlanders hebben een andere context en referentiekader van oorlog en WO II.
- *Een lokale wereld.* Het lokale krijgt steeds meer betekenis, mensen willen graag iets tastbaars om de hoek. Het is belangrijk om hierop aan te sluiten.
- *Een authentieke wereld*. We leven in een wereld vol schijn en soms valse beleving. De beleving van authentieke objecten staat daarnaast: de historische ervaring, de sensatie van de plek zelf of van het object. De functie van lieux de mémoire – echte plaatsen van

herinnering – neemt hiermee juist toe. Ook actief deelnemen aan een herdenking vindt men steeds belangrijker.

- *De gedifferentieerde wereld.* Dè mensen, hèt publiek bestaat niet. Er bestaan verschillende groepen, onderscheiden in leeftijd, opleidingsniveau, leefhouding en meer. Één generieke boodschap is daarom niet genoeg.
- *Een betrokken samenleving.* Het veld kenmerkt zich door een enorme betrokkenheid van vrijwilligers die trots zijn op hetgeen ze tot stand brengen. Deze betrokkenheid lijkt – met het met pensioen gaan van de babyboom-generatie – alleen maar toe te nemen. Dit biedt veel potentie voor de wijze waarop het herinneren georganiseerd kan worden.
- *De belevingswereld*. Je beperken tot alleen het verstrekken van informatie volstaat niet meer. Men wil deelnemen, ondergaan en zijn mening delen via sociale media. Dit heeft gevolgen voor de wijze waarop informatie op locatie en in lesmateriaal wordt aangeboden.
- *De emotiewereld*. Emoties en ervaringen spelen een belangrijke rol bij het 'herinneren'. Kennis en inhoud zijn daaraan soms secundair. Dit is van belang voor de wijze waarop informatie gepresenteerd wordt en de samenleving erbij betrokken wordt.
- *De digitale wereld*. Mensen willen vanachter hun pc of tablet zelf eenvoudig de informatie vinden waar ze naar op zoek zijn. Dit heeft gevolgen voor de wijze waarop informatie en kennis moet worden aangeboden.
- *De zapp-wereld*. Alles moet snel, to the point, in 5 minuten, geen oeverloze colleges.
- *Een verzakelijkte wereld.* Er wordt meer verwacht met minder middelen. Tolerantie voor overlappende inspanningen neemt snel af, op meerdere plekken nagenoeg hetzelfde doen wordt niet meer geaccepteerd, ook al de intentie ervan goed.

En huidige problemen

Al bijna 70 jaar richt een groot aantal zeer uiteenlopende organisaties zich met hart en ziel op de herinnering aan WOII. Kijkend vanaf een afstand naar deze 70 jaar wordt zichtbaar dat elke periode organisaties voor nieuwe vraagstukken stelt. Niet omdat de wijze van herinneren of herdenken onjuist zou zijn, maar omdat de tijd telkens een andere duiding vraagt voor elkaar opvolgende generaties. Of zoals het Nationaal Comité het in haar visie zegt: de invulling van het herdenken in de jaren '70, '90 en vandaag is wezenlijk anders, maar geeft geen waardeoordeel over de keuzes in verschillende decennia.

Vanuit dit perspectief zijn er anno 2015 wel een aantal vraagstukken die blijvend terugkomen en – blijkbaar – moeilijk het hoofd kunnen worden geboden. Zij hangen samen met de veelheid aan organisaties, die ieder voor zich uitstekend werk doen, maar in samenhang kansen en mogelijkheden missen. De belangrijkste vraagstukken zijn de volgende.

- *Organisaties kijken eerst naar zichzelf, dan pas naar hun omgeving*: het veld bestaat voor het overgrote deel uit private organisaties die – naar eer en geweten – proberen zo goed mogelijk hun doel te verwezenlijken. Dit leidt tot veel initiatieven, die niet vanzelfsprekend met elkaar zijn verbonden. Men is van nature immers niet gericht op het kijken naar het totaal, maar richt zich op het eigen onderdeel van WOII. Het blijkt voor alle organisaties lastig om voorbij de individuele rol en doelgroep ook vanuit het geheel – de overstijgende opgave voor de Nederlandse samenleving – keuzes te maken;
- *Veel kleine partijen*; er zijn heel veel organisaties (o.a. ruim 80 gespecialiseerde musea, maar ook op andere domeinen), maar het zijn veelal hele kleine organisaties, die veelal de noodzakelijke middelen missen om de kwaliteit te leveren die zij zelf willen leveren. Daarbij komen nieuwe initiatieven "er altijd bij", terwijl de beschikbare capaciteit ervoor minimaal is.
- S*turing is divers*: versplintering is er niet alleen in het veld, maar ook in overheidsbeleid en financiering. Neem alleen al het gegeven dat de drie deelnemende leden van deze commissie een verschillend departement als primaire financier kennen. Projecten op het terrein van educatie, cultuur en informatieoverdracht worden gefinancierd door diverse lokale en/of

regionale financiers en fondsen. Het vfonds zoekt als grote financier naar een goede wijze van selectie en inhoudelijke toetsing van te ondersteunen projecten.
Door diversiteit in beleidskeuzes ontstaat automatisch “shopgedrag” langs financiers. Er is nergens een dekkend overzicht van lopende projecten en welke partijen daarbij betrokken zijn. Dat is allemaal begrijpelijk, maar door samenhang en samenwerking is veel te winnen.

- *Individuele organisaties (h)erkennen deze vragen*. Daarbij hebben veel organisaties ook zelf deze en dergelijke vragen. NC, NIOD en OGS herbezinnen zich gedurende deze periode alle drie op hun positie en taakinvulling. Musea en herinneringscentra worstelen met het gewenste kwaliteitsniveau enerzijds en de veelal (zeer) beperkte professionele capaciteit per instelling anderzijds.
- *Inhoudelijk enthousiasme leidt tot dubbel werk*. Tegelijkertijd is er een grote mate van inhoudelijke bevlogenheid. Dit geldt van scholen en musea tot kennisinstituten en lokale herdenkingscomités. Vrijwilligers zetten zich met hart en ziel in voor “hun organisatie”. Gevolg hiervan is echter ook dat er, vanuit eigen enthousiasme, snel aan de slag wordt gegaan zonder te weten of het vraagstuk misschien beter anders of integraler kan worden aangepakt. Zo wordt er op diverse plekken gewerkt aan nationale en lokale lijsten van vervolgingsslachtoffers, zonder dat dat leidt tot een verbeterd bronbestand.
- *Samenwerking: intentie aanwezig, invulling beperkt*. De begrijpelijke aandacht voor de eigen organisatie is terug te vinden in de intensiteit van samenwerking. Goed bedoelde intenties om samen te werken leiden – vooral op nationaal niveau – lang niet altijd tot concrete gevolgen. Daarmee doet het veld zichzelf en de samenleving tekort.

Kortom, de kernvraag is hoe in deze nieuwe context de herinnering aan WOII blijvend versterkt en verbeterd betekenis kan worden gegeven. En de daarop volgende vraag is hoe Dat zou moeten: inhoudelijk, organisatorisch en financieel.

Dit vereist innovatie en inspelen op de mogelijkheden die in de trends verborgen liggen. Dat gebeurt al, maar iedereen doet het op zijn eigen manier en vooral individueel. Positief is dat de wens en ambitie hier ook collectief invulling aan te geven breed leeft en door verschillende partijen expliciet is aangegeven. Daarmee lijkt nu wel degelijk voorbij intenties ook een echte collectieve stap te kunnen worden gezet.

2. Ambitie 2025 – werken langs vier domeinen

Het beleid en de activiteiten van het veld kunnen worden vertaald in een viertal domeinen. Geen domeinen die geheel los van elkaar staan, maar een uitsplitsing naar verschillende functies waarlangs de herinnering aan WOII gestalte wordt gegeven. Ze vullen elkaar aan en zijn alle vier nodig om de collectief verbindende toekomst een stevige basis te geven. De uitsplitsing helpt om vervolgens organisaties, activiteiten en initiatieven in samenhang te beschouwen. We beschrijven de ambitie daarom langs deze domeinen.

Voor elk van deze domeinen geldt als uitgangspunt voor de ambitie dat we:

- Niet meer alleen uitgaan van het aanwezige aanbod, maar ons ook richten op de aanwezige vraag. Dus niet alleen ervan uitgaan welke kennis, collectie, educatieprogramma of herdenking historisch of toevallig beschikbaar is, maar ook van de vraag waar de samenleving behoefte aan heeft.
- Inspelen op genoemde maatschappelijke trends.
- Niet uitsluitend redeneren vanuit individuele van organisaties, maar ook vanuit de meerwaarde voor het totaal: eenheid in verscheidenheid.
- Uitgaan van een wereld waarin er geen ooggetuigen meer zijn die de oorlog bewust hebben meegemaakt waardoor er een andere houding ten opzichte van WOII zal komen/zijn.

Vier domeinen

1. *Kennis* – onderzoeken en bewaren. Kennisniveau borgen en vergroten en soepele ontsluiting bewerkstelligen zodat een gedegen basis van beschikbare kennis over (en verwant aan) WOII aanwezig is, feiten in perspectief staan en onderscheid kan worden gemaakt tussen feit en fictie.

2. *Museale functie* – leren en tonen. De breedte van de herinnering presenteren aan de samenleving en deze (ook) verbinden met nationale en internationale vraagstukken van vandaag.

3. *Herdenken, eren en vieren* - beseffen. Het rituele aspect van herinnering, landelijk en lokaal. Geeft structuur, richting en samenhang voor de samenleving en is startpunt van bewustwording. Doordat het gedurende het hele jaar terugkeert is het een kapstok voor andere domeinen.

4. *Educatie en informatie* – meedenken en ervaren. Vertaling van WOII in onderwijs en voorlichting – besef van het eigen verleden en passende vertaling daarvan naar betekenis voor nationale en internationale vraagstukken van vandaag. Deze betekenis wordt lokaal tastbaar gemaakt.

Sommige organisaties focussen op één domein, andere op meerdere. Ze vormen gezamenlijk het bouwwerk van de infrastructuur van het veld. Ieder onderdeel draagt een steen(tje) bij, waardoor gezamenlijk een bouwwerk van formaat kan ontstaan. In de afgelopen decennia is hiertoe al een enorm aanbod van producten en activiteiten gebouwd.

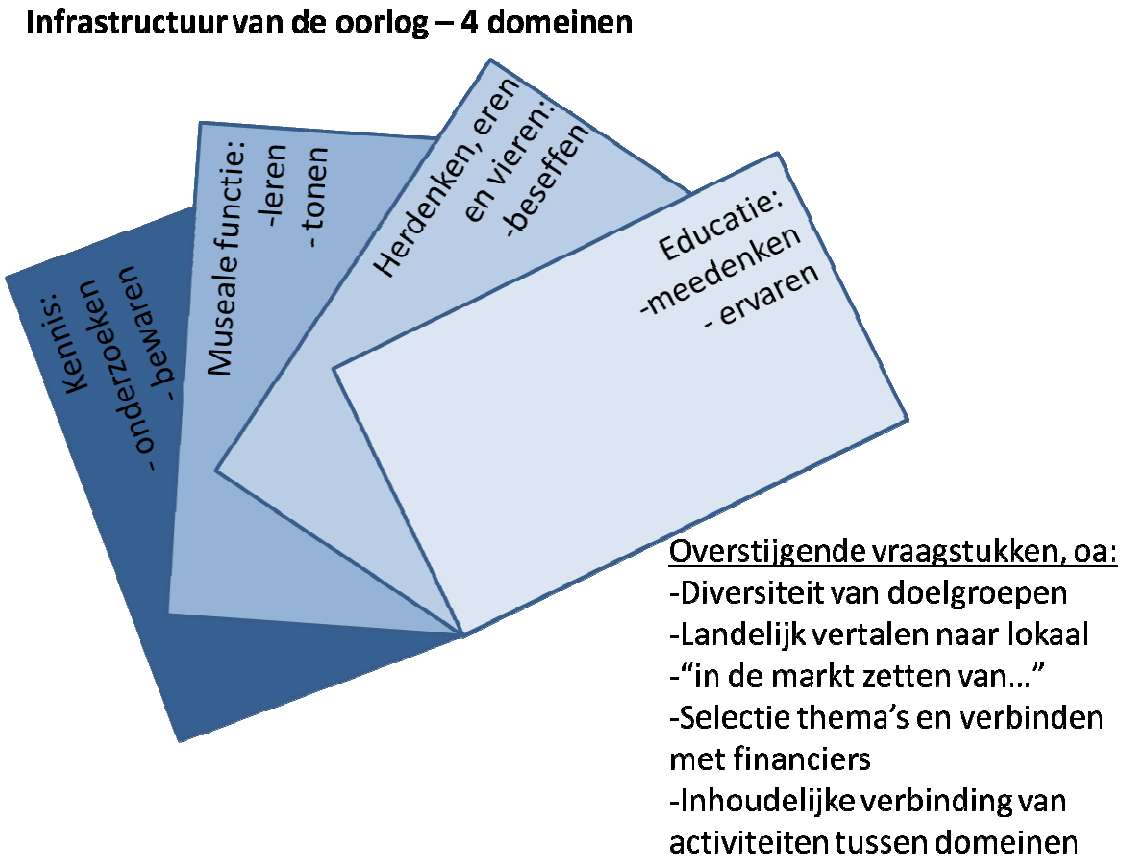

Figuur 1 – Ambitie 2025, 4 relevante domeinen

Overlappende domeinen

Nieuwe generaties leren anders. Zij groeien op in een digitaal tijdperk en zijn gewend informatie te zoeken. Leren gaat in deze trend mee. Dat kan via internet of juist op een locatie (in de klas, in een museum, bij een ereveld) waar kinderen met een digitale tool aan de slag gaan. Om aan deze nieuwe vraag te kunnen voldoen zullen er andere producten moeten worden aangeboden. Informatie, bronnen, voorwerpen, contextinformatie moet digitaal beschikbaar en vindbaar zijn (bewaren en verbinden). En via open access kan iedereen met deze informatie aan de slag; games bouwen, apps creëren (gebruiken en toepassen voor verschillende doeleinden in verschillende vormen), enz., enz.

Hier liggen duidelijke relaties tussen de domeinen. Kennis over bronnen (in alle vormen) moet beschikbaar zijn, en de kennis moet op de juiste manier ontsloten worden. In de toepassingen moet worden aangesloten bij de vraag (educatie in de klas, in het museum op locatie, in de stad op een wandelroute). Vanuit de verschillende instellingen kan (regionale) informatie worden toegevoegd over plekken, graven, woningen, monumenten en dergelijke. Daarmee kan weer aangesloten worden bij de bestaande landelijke infrastructuur, zodat er niet iets volledig nieuw ontwikkeld hoeft te worden. Kennis, educatie, musea en herdenken/vieren gaan hier samen in de ontwikkeling die aansluit bij trends en vragen.

De ambitie per domein
Op basis van de geformuleerde uitdaging kan binnen elk van deze domeinen een concrete ambitie worden geformuleerd. Het realiseren daarvan begint nu, de stip op de horizon is de situatie in 2025.

1. Kennis – onderzoeken en bewaren
Kennisniveau borgen en vergroten en soepele ontsluiting bewerkstelligen zodat een gedegen basis van beschikbare kennis over (en verwant aan) WOII aanwezig is, feiten in perspectief staan en onderscheid kan worden gemaakt tussen feit en fictie.

a. Kennis over collecties. De collecties over WOII zijn breed verspreid (over ongeveer 400 organisaties) en kennen vele verschijningsvormen. Dat is mooi, maar voor de informatiezoeker lastig. Nu ligt de kennis bij al die instellingen, en moeten mensen zelf zoeken waar die informatie is en moeten ze die zelf ter plaatse inzien.

Ambitie:
Ervoor zorgen dat mensen (professioneel en niet-professioneel) digitaal informatie kunnen zoeken en vinden, vanachter pc of tablet, ongeacht de feitelijke locatie van collecties. Ontsluiting van de informatie vanuit de vraagbehoefte. Hierbij gaat het om het ontsluiten van de informatie die nu beschikbaar is in boeken, archieven, beeld, geluid, voorwerpen etc., om het met elkaar verbinden hiervan (incl. ontdubbelen – eenmalige opslag, meervoudig gebruik) en het geven van een verantwoord perspectief erbij.

b. Kennis overbrengen over de context en internationale dimensie van de oorlog. Het gesprek over de Tweede Wereldoorlog wordt nu nog vooral in de periode 40-45 geplaatst, oorzaken en gevolgen komen daarbij niet altijd voldoende aan bod. Voor de vertaling naar het heden is het van belang de context van WOII – en de mondiale dimensie – goed in beeld te brengen. De oorlog kende wereldwijd 72 miljoen slachtoffers, wat een ander perspectief geeft dan het perspectief Nederland-Duitsland of Indië-Japan.

Ambitie:
WOII plaatsen in een breed perspectief qua tijd (1914-1991-heden) en plaats (internationaal), kennis hierover breed beschikbaar maken. Hierbij tevens verbinding leggen met de internationale rechtsorde, en recente oorlogen en genocides daarbij betrekken.

c. Kennis over doelgroepen in de samenleving. De samenleving is gedifferentieerd, wat gevolgen heeft voor de wijze waarop de boodschap van de herinnering van WOII moet worden gebracht. Dat vraagt met name om aandacht voor de doelgroep met een minder langdurige verbondenheid. Die valt nu vaak buiten onderzoeken bij musea, tentoonstellingen etc.

Ambitie:
Integraal en longitudinaal onderzoek naar de wijze waarop de boodschap van WOII bij verschillende doelgroepen kan worden gebracht, ten behoeve van alle organisaties in het veld. Kennis daarvan is nodig voor het realiseren van de juiste nieuwe producten die hierop aansluiten:welke vraag staat voorop bij verschillende doelgroepen en hoe is daar het best aan tegemoet te komen. Dit sluit aan bij de wensen van SMH, als noodzakelijke aanvulling op hun individuele bezoekersonderzoek. Er bestaat behoefte aan meer en grondiger inzicht in o.a. bezoekmotieven, bezoekcontext, (voor)kennisniveau, verwachtingen, waardering, interesses en mediagebruik van zowel (Nederlandse en buitenlandse) bezoekers als juist ook van non-participanten. Beschikbaarheid van dit inzicht is voorwaarde om in het veranderende (demografische en maatschappelijke) krachtenveld als ‘inclusieve’ instellingen te blijven functioneren.

Invloed wegvallen eerste generatie op collecties
Met het wegvallen van de eerste generatie worden de collecties over WOII steeds belangrijker. Het zijn niet meer de mensen zelf die kunnen spreken, maar datgene dat zij ons hebben nagelaten zal gaan spreken namens hen. Deze nalatenschap in archieven krijg extra maatschappelijke betekenis: geheugen (de bewaarfunctie), herinnering en geweten (de erfgoedfunctie en de betekenis die wij aan de informatie geven). De collectie WOII in Nederland kent vele verschillende vormen: boeken, kranten, interviews, archieven, foto's, films, voorwerpen, affiches en ligt verspreid over ongeveer 400 verschillende instellingen. Dit varieert van gemeentearchieven tot beeld en geluid, van musea tot de Koninklijke Bibliotheek. Van kleine verzamelingen tot professioneel gedocumenteerde collecties.
Terwijl de betekenis van collecties groter wordt, is het vinden van hetgeen je zoekt nog steeds lastig. Je moet bij wijze van spreken 400 instellingen af. Digitalisering kan hierin een oplossing bieden, maar dat vraagt een gerichte gezamenlijke keuze. Daarbij ontstaan bovendien nieuwe vragen: bescherming van privacy, auteursrechten, wijze van opslag etc. Dit vraagt specialistische kennis, die niet bij alle ca. 400 instellingen voor handen is, voor kleine organisaties is dit niet bij te houden.

2. Museale functie – leren en tonen
De breedte van de herinnering aan de samenleving presenteren en deze (ook) verbinden met nationale en internationale vraagstukken van vandaag.

Nederland kent meer dan 80 musea en herinneringscentra die zich specifiek richten op behoud, beheer en presentatie van en educatie over authentieke WO II-gerelateerde (herinnerings)locaties en collecties. Daarnaast wordt aandacht aan de Tweede Wereldoorlog besteed in tal van cultuurhistorische musea die een breder domein bestrijken. De huidige tentoonstelling over "het Stedelijk in de oorlog" van het stedelijk museum Amsterdam illustreert dit bijvoorbeeld.
De musea en herinneringscentra zijn hierbij aangewezen op een grote enthousiaste groep vrijwilligers, die worden gekoesterd en waarmee ze een breed en omvangrijk publiek bereiken. Als geen ander zijn de musea - ook door hun geografische spreiding - in staat om kwalitatief hoogwaardig en laagdrempelig dagelijks contact te maken met bezoekers. Dit geldt ook voor oorlogsmonumenten en erevelden. De laatste hebben daarbij net als de herinneringscentra extra betekenis door de lotgevallen van individuen en het doorleven van hun verhaal (lieux de mémoire). De afgelopen jaren is sprake geweest van gestage groei van het publieksbereik met stijgende bezoekcijfers, zowel op locatie als digitaal.

Ambitie
De hier volgende opmerkingen zijn mede gebaseerd op de ambities die geformuleerd zijn door SMH 40-45, waarvan wij dankbaar gebruik hebben gemaakt.
Representatie, toegankelijkheid en participatie staan centraal in de ambitie voor de museale functie. De musea, herinneringscentra en erevelden, veelal opgericht door of met steun van de directe eerstelijnsgetuigen, willen in de komende decennia niet alleen hun huidige publieksbereik behouden, maar dat ook waar mogelijk verbreden en verdiepen. Zij presenteren 'het verhaal' van de Tweede Wereldoorlog en de context aan een zo breed mogelijk publiek. Zij verbinden dat verhaal met actuele vraagstukken, passen nieuwe presentatievormen en verhaallijnen toe en dragen aldus bij aan het involveren van een breed publiek. Die bijdrage kan ook komen vanuit de verbinding met profit-aspecten, zoals die o.a. uit toerisme voortkomen (economische functie – met Ieper en Normandië als voorbeelden). Ook met het oog op de toenemende groep Nederlandse inwoners van niet-autochtone herkomst, waarbij de Tweede Wereldoorlog niet verankerd is in de eigen

familiebiografie, is dit involveren van wezenlijk belang. Daarbij kan aandacht voor WOII in andere cultuurhistorische musea een goede ondersteuning bieden.

De beoogde verbreding en verdieping van het publieksbereik loopt via een aantal speerpunten. Zowel door middel van intensievere (internationale) marketing als via inhoudelijke programmalijnen. De publieksfunctie van musea en herinneringscentra is weliswaar primair gericht op publiekspresentaties, - evenementen en educatie, maar deze instellingen dragen ook bij aan de andere domeinen via onderzoek, kennisdeling en herdenken.

Als gezegd sluiten deze speerpunten aan bij de ambities die SMH 40-45 voor de branche van musea en herinneringscentra heeft geformuleerd. Voor de museale functie gaat het in essentie om:

1) *Thematische programmering.*

Met relevante partijen komen tot een sterke thematische, samenhangende en verbindende programmering. Het moet daarbij gaan om herkenbare en representatieve thema's waaraan instellingen individueel én collectief (in wisselende configuraties) kunnen deelnemen. De SMH-instellingen kunnen bij de programmatische invulling functioneren als regionale 'hubs' en samen met overige WO2-erfgoedinstellingen en -locaties, themaprogramma's vormgeven door middel van presentaties, manifestaties en thematische routes die musea, herinneringscentra en andere herinneringslocaties met elkaar verbinden. Deze thema's vormen daarmee een goede aanvulling op de individuele presentaties van instellingen, die zijn gebaseerd op eigen missie en thematiek. Juist deze combinatie levert een aantrekkelijk en veelzijdig publieksaanbod op (eenheid in verscheidenheid), waarbij optimaal gebruik kan worden gemaakt de bestaande infrastructuur op dit terrein, de geografische spreiding en de thematische diversiteit van de musea en herinneringscentra.

2) *Dienstbaar maken van collecties en locaties*

Bij het publieksbereik staat het vermogen om decentraal en divers 'verhalen van de oorlog' met museale middelen te 'vertellen' centraal. Behoud en beheer van objecten, collecties en herinneringslocaties is daaraan dienstbaar. Het gezamenlijke museale oorlogserfgoed, dus de optelsom van alle individueel beheerde collecties, wordt opgevat als de 'Collectie Nederland WO2'. Gestreefd wordt naar optimale (digitale) ontsluiting en toegankelijkheid van deze Collectie Nederland WO2, het project Kenniscentrum Oorlogsbronnen is daarbij wenselijk en noodzakelijk. Daarnaast streeft de SMH naar meer afstemming van het collectiebeleid door efficiënt collectiebeheer, collectiemobiliteit, waar gewenst en mogelijk gemeenschappelijke faciliteiten, kwaliteitsbeleid en het voorkomen van onnodige doubletten binnen de Collectie Nederland WO2.

Constatering hierbij is dat realisatie van deze speerpunten verdere samenwerking, afstemming en kennisdeling vraagt. De ambitie en speerpunten binnen het domein 'Museale functie' regaderen de gehele museale WO2-erfgoedsector. De dertien SMH-instellingen kunnen daarbij, mede gelet op hun landelijke spreiding, als 'linking pin' vanuit het platform een rol vervullen naar andere museale instellingen in de eigen regio.

Hardware en software – de plek en het verhaal

In het museale domein komt het meest duidelijk de verbinding van hardware en software aan bod. Het gaat niet alleen om een mooie historische beschrijving, maar juist de verbinding met een bijzondere plek geeft het verhaal diepgang. Dit geldt op eenzelfde wijze voor oorlogsmonumenten, – graven en erevelden. Deze hardware kent daarbij een nog fijnmaziger netwerk dan musea, waarmee de lokale verankering van de herinnering zichtbaar gemaakt kan worden. Dit kan van grote meerwaarde zijn voor het levend maken van de herinnering – in educatie maar ook bij herinneren en herdenken. Juist door die "softwarekant" op passende wijze te verbinden aan de aanwezige objecten "om de hoek" ontstaat een tastbare herinnering. Met een heldere lokale betekenis. Trajecten als "adopteer een oorlogsmonument" sluiten hier krachtig op aan.

3. Herdenken, eren en vieren - beseffen

Het rituele aspect van herinnering, landelijk en lokaal. Geeft structuur, richting en samenhang voor de samenleving, startpunt van bewustwording. Doordat het gedurende het hele jaar terugkeert is het een kapstok voor andere domeinen.

De belangstelling voor 4 en 5 mei en de vele herdenkingen door het jaar heen neemt eerder toe dan af, blijkt ieder jaar weer. Opvallend is de betrokkenheid van veel jongeren bij het herdenken. Jongere generaties lijken in sterkere mate te willen weten wat de oorlog heeft betekend, en realiseren zich dat hun groot- en overgrootouders een tijd hebben meegemaakt waarin de vanzelfsprekend lijkende vrijheid van nu niet bestond en het leven voor velen onveilig was. Hoe de oorlog overal was, hoe deze het Koninkrijk der Nederlanden in de vorm die het toen had beheerste, de wereld omvattend, op land, op zee en in de lucht. Grenzeloos, ook in zijn consequenties.
Er blijft een grote belangstelling voor het gevecht dat nodig was om de vrijheid tot stand te brengen: aan vrijheid gaat bevrijding vooraf. Het eren komt met name tot uiting op erevelden en bij graven voor die oorlogsslachtoffers die hun leven hebben gegeven voor onze vrijheid.

Op 4 mei zijn er rond de 2000 herdenkingen. Door het jaar heen vele tientallen zoals de herdenking van het bombardement in Rotterdam of Nijmegen, razzia in Putten, Auschwitz-herdenking, Jom Hashoa, Indië-herdenking zowel op 15 augustus als de diverse op Bronbeek. Maar ook de vele vieringen van de bevrijding in september in het zuiden van Nederland. Het biedt volop mogelijkheden om steeds weer een ander aspect van de oorlog en betekenis van vrijheid onder de aandacht te brengen. Zowel voor de aanwezigen, maar ook educatief (lesmateriaal en projecten als Adopteer een monument / graf), digitaal (informatie over graven, monumenten en lokale geschiedenis) en communicatief via de diverse media-kanalen.
Bij al deze herdenkingen is de inzet van vele vrijwilligers cruciaal. Ook de autoriteiten laten nadrukkelijk hun betrokkenheid zien: van burgemeester tot koningshuis.

Ambitie:
Herdenken en vieren blijvend betekenis geven naar de toekomst. Voortkomend uit de visie “Kom vanavond met verhalen…” – opgesteld door het NC met input vanuit de gehele samenleving – wordt de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding in 1945, sterker dan voorheen, centraal gezet. Persoonlijke verhalen en duidelijk benoemde gebeurtenissen uit de oorlog zijn daarbinnen leidend. Herdenken en vieren wordt zo invoelbaar en herkenbaar, waarbij in het bijzonder wordt gekeken hoe ook mensen met een niet-Nederlandse achtergrond kunnen worden betrokken.

Hierbij wordt aan andere herdenkingen positie gegeven door:

- maximale ondersteuning van lokale en specifieke comités, productioneel en inhoudelijk. Comités kiezen hun eigen invulling en accenten, maar hebben/krijgen de beschikking over toegankelijk gemaakte kennis. Hier liggen o.a. goede samenwerkingsmogelijkheden tussen NC en de Herinneringscentra;
- inhoudelijk ondersteunen van (bovenlokale) herdenkingen waar dat gewenst en noodzakelijk is, zodat ook deze toekomstbestendig blijven en door goede communicatie zichtbaar zijn in de samenleving;
- integratie monumenten en oorlogsgraven (incl. erevelden) als herdenkingsplekken, inzetten als dragers van persoonlijke en lokale verhalen over de oorlog. Deze worden vooral educatief benut;

- verbinding met andere domeinen, 4 en 5 mei staan niet alleen, maar geven een kader. Inhoudelijk benutten van beide dagen voor realiseren van de brede ambitie (het levend houden van de herinnering).

5 mei is de dag waarop vanuit de herdenkingen die hebben plaatsgevonden de waarde van vrijheid concreet zichtbaar gemaakt moet worden voor de gehele samenleving. Naast de miljoen bezoekers van de festivals kunnen verschillende doelgroepen worden benoemd, zodat de boodschap in de breedte van de samenleving terugkomt. Het nationale belang hiervan zou – als slotakkoord – concreet vorm kunnen krijgen door het te beschouwen als nationale vrije dag, zoals dit ook elders het geval is.
Het belang en besef van deze waarde krijgt ook in de rest van het jaar gestalte. Juist in het actuele debat over de betekenis van vrijheid in de samenleving – voor jezelf en voor die ander – kan de herinnering een gedegen inhoudelijke basis vormen.

4. Educatie en informatie – meedenken en ervaren
Vertaling van WOII naar verschillende groepen in educatieve en voorlichtende rol waarin tal van vormen gebruikt kunnen worden. De algemene ambitie in dit domein is het besef van het eigen verleden in relatie tot de betekenis daarvan voor nationale en internationale vraagstukken van vandaag, zo mogelijk ook lokaal tastbaar gemaakt.

Er zijn verschillende onderdelen die binnen dit domein van belang zijn. Wij onderscheiden er daarbij drie; educatie op de scholen, educatie en informatie buiten de scholen (erfgoededucatie) en infotainment en cultuur.

a. *Educatie op scholen.*

Het doorgeven van het verhaal aan nieuwe generaties – WOII als moreel ijkpunt. Vele projecten zijn en worden hiertoe ontwikkeld en uitgevoerd, WOII heeft daarom een nadrukkelijke plek in het onderwijs – vaak verbonden met omliggende musea en gastdocenten. Dit is een prachtige en stevige basis om te koesteren.
Binnen de scholen is er echter gezien de druk op het totale curriculum niet altijd veel tijd om aan dit onderwerp te besteden. Bovendien is het nu beperkt tot het vak geschiedenis, een vak dat niet door alle leerlingen voor de hele schoolperiode wordt gekozen. Docenten zoeken tevens naar middelen om het verhaal in relatie te brengen met de actualiteit, zonder daarbij te verzanden in gevoelige actuele onderwerpen. Externe personen en externe plaatsen (lieux de mémoire) kunnen soms meer betekenen dan een docent in de klas.

Ambitie:

1. Het beleid ten aanzien van scholen wordt over de gehele breedte consistent ingevuld per doelgroep: curriculum (basisstof, canon), docentenopleidingen, aanvullende lespakketten, gezaghebbende vertellers (persoonlijk of inhoudelijk), lesmateriaal verbonden met passende boodschap op een relevante plek (museum/graf of ereveld/monument). Voor scholen wordt daarbij helder gemaakt welke programma's voor hun doelgroep effectief zijn en aansluiten op hun kernvragen. Waar noodzakelijk – met name voor middelbare scholen – worden aanvullend passende programma's ontwikkeld en toegepast (gezaghebbende methoden).
2. Docenten opleiden tot gezaghebbende vertellers (in de opleiding en via nascholing) en externe vertellers vinden die vanuit verschillende perspectieven uit eigen ervaring in de klas kunnen vertellen over oorlog en vrede, verbonden met de vraagstukken voor jongeren vandaag. Deze verbinding is van des te groter belang, nu het steeds minder kan via een persoonlijk getuigenis van ooggetuigen.

b. *Educatie en informatie buiten de scholen (erfgoed)*

De effectiviteit van het onderwijs in de klas zal toenemen wanneer het verbonden wordt met plaatsen in de directe omgeving, daar waar iets gebeurd is, waar het als het ware tastbaar is, en de gebeurtenis op een passende manier wordt verteld. Tevens worden op deze manier ook andere groepen bereikt, mensen die in de buurt wonen, ouders, erfgoedgeïnteresseerden (50+ groep) etc. Hier ligt een relatie met digitaal erfgoed, de bereikbaarheid van de informatie op de laptop thuis die iets zegt over de gebeurtenis om de hoek.

Ambitie:

1. Materiaal verbinden met passende boodschap op een relevante plek (graf of ereveld/monument). Lokaal wordt tastbaar materiaal benut waarmee (persoonlijke) verhalen worden verbonden. Dit betekent ontsluiting van en beschikbaarstelling van bronnen over deze plekken. De ambitie is om door landelijke spreiding hiervan zoveel mogelijke gemeenten en scholen te bereiken. Zij vragen naar het lokale verhaal. Daarbij vindt vertaling naar het heden plaats waar dit passend is (bijv. rondom antisemitisme en uitsluiting).
2. Stimuleren van bezoek aan musea en herinneringscentra waar gerichte educatieve programma's worden aangeboden voor verschillende doelgroepen, met moderne middelen (apps, audio-visueel, interactief, etc). Deze dragen bij aan historisch besef, kennisontwikkeling en overdracht van waarden (democratie, rechtstaat, vrijheid, burgerschap). Dit sluit aan op de ambitie die ook SMH op educatief vlak heeft geformuleerd.

c. *Infotainment en cultuur*

De laatste jaren zien we ook steeds nieuwe vormen van informatieoverdracht. De musical Soldaat van Oranje draait al 4 jaar non-stop en heeft tot op heden 1 ½ miljoen bezoekers gehad. Films en boeken zijn belangrijke bronnen van informatie voor zowel de jeugd als de oudere generaties. Nieuwe aanbieders komen op de markt die met materiaal - open access - games bouwen met een groot bereik.

Ambitie:

Partijen in infotainment verbinden met overige onderdelen. Hen voeden met basiskennis. Aandacht voor bereik dat wordt behaald via culturele uitingen, in theater, op tv, via populaire boeken, zowel landelijk als regionaal.

3. De ambitie waarmaken

Als dit de ambitie is, de uitdaging waarvoor het veld als collectief staat, dan vergt dat in het bijzonder een intensieve samenwerking. Binnen domeinen en domeinoverstijgend. En wel volgens het adagium: *'eenheid in verscheidenheid'*, het leveren van meerwaarde voor de gehele ambitie vanuit de eigen individuele expertie en eigen kernactiviteit(en). Aan de vraag hoe dat aan te pakken, is dit hoofdstuk gewijd. Daarbij zijn drie zaken evident.

- *Ontdubbelen*: binnen de domeinen moeten onderwerpen en activiteiten aangewezen worden die ten behoeve van het hele veld worden behandeld en uitgevoerd en zo een gezamenlijke opbrengst hebben. Dus: niet iedereen doet meer alles, maar een aantal onderwerpen en activiteiten worden gemeenschappelijk aangepakt;
- *Passende inhoudelijke verbindingslijnen:* deze zorgen ervoor dat ieder onderscheidend kan zijn op zijn eigen kerntaak, maar niet gaat doen wat een ander al doet. Er wordt gebruik gemaakt van wat er al is en wordt ontwikkeld, verbindingen – ook tussen domeinen – worden versterkt. Qua functies is het startpunt hierbij de huidige verdeling tussen organisaties in het veld;
- *Onderscheid in nationaal, regionaal en lokaal niveau*: regionale en landelijke invulling zijn niet slechts optelsom van wat lokaal gebeurt, het lokale is niet alleen maar detaillering van het landelijke. Naast het landelijke niveau wordt er ook regionaal/lokaal gekeken.

Voor de vertaling in functies richten wij ons nu vooral op het landelijke niveau. De commissie heeft een groot aantal varianten beschouwd hoe indeling in functies de ambitie dichterbij kan brengen, zoals door de staatssecretaris werd gevraagd. Daarbij constateren wij dat:

- het nuttig is collectieve activiteiten in de vier domeinen sturing te geven door één spilfunctie per domein te realiseren van waaruit met inhoudelijk gezag een trekkende rol wordt gespeeld. Zonder zo'n spilfunctie blijven initiatieven teveel op zichzelf staan en versterken zij elkaar onvoldoende;
- het voor domeinoverstijgende zaken noodzakelijk is een coördinatiepunt in te richten dat samenwerking stimuleert, helpt richting te geven en toeziet op de voortgang. De activiteiten vinden daarbij plaats in – en tussen – de domeinen.
  Dit sluit aan bij de eerder beschreven problematiek, waarbij met name samenhang en het geven van richting aan (nieuwe) initiatieven wordt gemist;
- het bij de invulling van belang is ons niet alleen te richten op gevestigde organisaties, maar ook continu ruimte te creëren voor nieuwe organisaties/personen en ideeën. De vernieuwing komt immers vaak vanuit de marge. Dit impliceert dat de huidige ambitie ook een uitnodiging is voor vernieuwing en ontwikkeling.

Op basis hiervan stelt de commissie het volgende voor:

a) *één spilfunctie per domein*
b) *een coördinatiepunt om samenwerking te stimuleren en toe te zien op het daadwerkelijk realiseren van de gezamenlijk geformuleerde ambities*
c) *sterkere coördinatie vanuit de rijksoverheid*
d) *ruimte creëren om vernieuwing expliciet in beeld te brengen/krijgen.*
e) *een financiering te ontwikkelen die hierop aansluit.*

Wij werken dat hieronder uit.

a) Eén spilfunctie per domein

Per domein wordt een centraal punt benoemd waar – ten gunste van allen – taken worden belegd. Tevens kan van daaruit overzicht worden behouden om dubbeling en hiaten – op inhoud of uitvoering – te signaleren en op te heffen. Het punt fungeert als kenniscentrum met inhoudelijke autoriteit, overigens zonder formele machtsmiddelen. Voor deze organisaties is het ook reëel om voor dat onderdeel state-of-the-art te blijven - waarbij adequate financiering past. Waar nodig betrekt men anderen voor aanvullende inhoudelijke kennis (bijvoorbeeld SLO voor educatie).

De vraag is waar deze spilfuncties concreet te beleggen. Hierbij is voortbouwen op bestaande landelijke kennis logisch. Het voorkomt de noodzaak van het inrichten van nieuwe organisaties en verlies van aanwezige kennis. Logische organisaties per domein zijn dan de volgende.

- *Kennis: NIOD*. Nationaal en internationaal de plek waar kennis wordt ontwikkeld, ontsloten, verbonden, verrijkt en in context geplaatst en verspreid.
- *Museale functie: SMH*. Vanuit de branche zelf vorm te geven, maar dan wel met de gehele brede blik (van oorlogsmuseum tot vervolgingskamp) en voldoende ruimte voor innovatieve ideeën. Past bij wens en noodzaak die het veld zelf ziet.
- *Herdenken, eren en vieren: NC*. Voortbouwen op ingeslagen weg van afgelopen drie jaar om voor zowel nationale herdenkingen als overige herdenkingen en bijeenkomsten resp. een kenniscentrum- en een faciliterende rol te vervullen en de vormgeving en invulling daarvan vanuit de eigen visie uit te bouwen.
- *Educatie en informatie: Duet van NC en SMH*. Dit domein is divers en open. Het heeft een nationale component, met o.a. de noodzaak om producten met elkaar te verbinden en overzicht te houden over lesprogramma's, losse initiatieven en verbindingen in het onderwijs. Het gaat daarbij om meer dan alleen lespakketten (denk ook aan volwasseneducatie, en - steeds belangrijker -infotainment).
  Daarnaast is er ook een lokale/regionale dimensie: in samenspraak met musea krijgen lesprogramma's van scholen vorm, waarbij museumbezoek en bezoek aan lokale oorlogsmonumenten en –graven een vitaal onderdeel vormen van deze programma's. Hier ontstaat bovendien de directe feedback vanuit scholieren en docenten. De Anne Frank Stichting heeft aangegeven geen centrale rol te ambiëren, maar wel haar expertise op het terrein van educatie ook voor anderen beschikbaar te stellen.

b) Een coördinatiepunt om samenwerking te stimuleren en toe te zien op het realiseren van de gezamenlijke ambities (impact vanaf 2016)

Een trekker per domein volstaat niet voor de gehele ambitie. Voor het werkelijk realiseren van de gewenste samenwerking, het elkaar aanspreken op voornemens en het verbinden van domeinoverstijgende zaken is overleg en overzicht noodzakelijk. Via een coördinatiepunt kan het toezien op het realiseren van de gezamenlijke ambities worden ingevuld. De vier domeinen zijn immers een continuüm waarbij de grenzen tussen de domeinen vloeiend zijn en in elkaar overlopen, zoals ook in figuur 1 is aangegeven. Via dit coördinatiepunt kan worden geborgd dat het niet blijft bij intenties en analyses, die vervolgens niet leiden tot versterking en verbetering.

De inhoudelijke inbreng in het coördinatiepunt zal komen van de leden, en uit het veld. Zij staan midden in de praktijk en kunnen zo hun meerwaarde voor de gehele samenleving laten zien. De organisaties die een spilfunctie vervullen, maken in ieder geval deel uit van het overleg. De vraag wie er verder deel van uitmaken, kan nader bezien worden. Wel lijkt het wenselijk dat substantiële financiers als toehoorder aan het coördinatiepunt verbonden worden. Het helpt wanneer beleidsmakers en financiers van elkaar weten waar ze mee bezig zijn en wat ze willen. Zo kan een interactief proces ontstaan. Ideeën en voorstellen komen uit de domeinen, financiers

reageren daarop, waarop de ideeën en voorstellen desgewenst aangepast, verbeterd of verfijnd kunnen worden - en uiteindelijk al dan niet van (soms langdurige, soms structurele) financiering kunnen worden voorzien.

Voor een dergelijk coördinatiepunt lijkt er op dit moment draagvlak te zijn, ook SMH benoemt het bijvoorbeeld in haar position paper. Om die reden doen we de suggestie om het ijzer te smeden nu het heet is en via een dergelijk coördinatiepunt snel vervolgstappen te zetten. Door hier een tijdpad aan te verbinden kan het aanwezige enthousiasme worden vertaald in beleidskeuzes en werkprogramma's vanaf 2016. Wij adviseren daarom het volgende tijdpad:

- Begin april: aanstellen van een kwartiermaker voor het coördinatiepunt door VWS/kabinet, danwel dat de staatssecretaris van VWS zelf het voorzitterschap op zich neemt.
- September: Integraal, mogelijk meerjarigvoorstel, ontwikkeld vanuit de domeinen, waar financiers bij aangeven hoe ze daar vanaf 2016 op aansluiten.
- Maart 2016: Eerste beeld van effecten van ingeslagen weg (proces en inhoud).

Op basis van de ervaringen in deze samenwerkingsvormen kan vervolgens werkende weg worden bezien hoe de structurele organisatie ervan zich uitkristalliseert.

c) Sterkere coördinatie vanuit de rijksoverheid

Via het coördinatiepunt organiseert het veld zich domeinoverstijgend. In het verlengde hiervan ligt het voor de hand als de inspanningen vanuit de rijksoverheid meer gecoördineerd worden. Dat ondersteunt een betere samenwerking tussen partijen in het veld en voorkomt dat individuele beleidskeuzes van vakdepartementen afbreuk doen aan het realiseren van de ambitie. Wij menen dat drie departementen in aanmerking komen om een dergelijke coördinatie namens het gehele kabinet te laten plaatsvinden:

- VWS: dit sluit aan bij de rolinvulling zoals die voor een substantieel deel reeds plaatsvindt door de staatssecretaris van VWS.
- AZ: een voor de hand liggende keuze, wanneer het gaat om de coördinatie van een substantieel aantal departementen, die eens te meer gerechtvaardigd kan worden door de actuele dilemma's rondom vraagstukken van vrijheid.
- OCW: vanuit de ambitie lijkt de grootste opgave voor de komende jaren te liggen op het domein van de museale functie en educatie. Inhoudelijk is OCW daarin het meest betrokken departement.

Hiernaast hebben veldpartijen uiteraard (en gelukkig) ook te maken met regionale en lokale overheden.

d) Ruimte creëren om vernieuwing expliciet in beeld te brengen/krijgen

Bestaande organisaties als trekker per domein en een coördinatiepunt zijn geen garantie voor maximale aansluiting op ontwikkelingen in de maatschappij, zoals beschreven in de inhoudelijke uitdaging. Vernieuwing vindt nogal eens plaats aan de rand van sectoren, waar kleine maar kwalitatief sterke personen/organisaties anticiperen op vragen en nieuwe mogelijkheden. Hiervoor moet ruimte gecreëerd worden, waar verschillende vormen zich voor kunnen lenen.

De vorm waarin dit gestalte moet krijgen, is wat ons betreft open. Een opmaat zou kunnen zijn om jaarlijks of tweejaarlijks een 2-daagse "vakbeurs" te houden waar:

- professionals "bij moeten zijn" (vergelijkbaar het eerstelijnszorgcongres op Terschelling en de NOT-beurs voor het onderwijs);
- maximaal ruimte is voor nieuwe ideeën – met selectie op basis van inhoud, niet op herkomst van de organisatie;

- direct een concrete vertaling plaatsvindt van ideeën die passen binnen de brede ambitie. Organisaties kunnen zich verbinden aan ideeën met perspectief, subsidieverleners eveneens;
- kortom: ook buiten het “officiële overlegcircuit” tot effectieve netwerken wordt gekomen.

e) Een financiering die hier op aansluit

De rol van beleidsmakers en financiers bij het realiseren van de ambitie is van groot belang. Er is in potentie sprake van een substantieel budget voor het veld om de ambitie de komende tien jaar te realiseren, maar dat vraagt wel dat budgetten ook voor dat doel worden ingezet. Andere prioriteitstelling kan zelfs averechts werken voor de gewenste samenwerking. Dat vraagt van financiers consistent te zijn in de toedeling van middelen langs de (meerjarig) gekozen inhoudelijke lijnen. Daar roepen we hen dan ook toe op. Hun deelname als toehoorder aan het boogde coördinatiepunt is daartoe een uitnodiging. Een meerjarige consistente lijn geeft financiers bovendien positie om anderen blijvend aan te spreken op hun inhoudelijke commitment.

Hierbij lijkt het verstandig om helder onderscheid te maken in wat vanuit de inhoud als inherent publiek dient te worden beschouwd en gefinancierd en wat zich in het private domein bevindt. Zo kan er onderscheid worden gemaakt tussen de basisstructuur en duurzame organisatie van de spilfuncties en de (meerjarige) programma’s en projecten.

Duidelijk is dat het inrichten van elke nieuwe structuur in de aanloop investeringen zal vragen om innovatie en professionaliteit mogelijk te maken. Maar het levert ook geld op: minder dubbele aanvragen, individuele organisaties doen niet meer alles zelf, concentreren zich op core business, meer publiciteit en publiek en zo meer inkomsten.

Bijlage 1 Huidige positie betrokken partijen: NC, NIOD en OGS

Nationaal Comité 4 en 5 mei
Het Nationaal Comité 4 en 5 mei is opgericht in 1987. De geschiedenis en ontwikkelingen van herdenken van de slachtoffers van WOII en van de viering van de bevrijding sinds 1945 in aanmerking nemend meende het kabinet (Lubbers) in 1987 dat 'herdenken en vieren' meer eenduidig moesten worden verankerd in de samenleving. De betekenis van 'herdenken en vieren' vroeg daarom. Daarmee is 'herdenken en vieren' tot publiek domein geworden. Wat later is aan de twee-eenheid ‘herdenken en vieren’ ‘het levend houden van de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog’ toegevoegd.
Het kabinet voelde zich verantwoordelijk voor deze borging (systeemverantwoordelijkheid), stelde daarom algemene middelen beschikbaar en verzekerde zich van een bijbehorende infrastructuur door bij KB het Nationaal Comité 4 en 5 mei op te richten.
Het NC heeft daarmee een verantwoordelijkheid voor het drieluik 'herdenken, vieren en herinneren'. Binnen die verantwoordelijkheid heeft het NC als bovenliggende taak 'de richting van de zingeving van herdenken en vieren en het levend houden van de herinnering' toebedeeld gekregen. Op uitnodiging van het kabinet is daaraan het voeren van regie op vele landelijke en lokale activiteiten toegevoegd.
Het NC beweegt zich in het publiek domein. De bestuurlijke organisatie van het NC en de bestuurssamenstelling weerspiegelen de door het kabinet beoogde relevantie van de verantwoordelijkheid van het NC. En ook de complexiteit van de omgeving waarin wordt gewerkt. De feitelijke activiteiten van het NC om zijn verantwoordelijkheid te kunnen waarmaken bewegen zich op uiteenlopende terreinen: educatie en voorlichting, toegepast onderzoek, internationale aspecten, service en dienstverlening derden, subsidiering. Over het totaal van zijn werkzaamheden legt het NC volgens een afgesproken werkwijze verantwoording af aan het kabinet. In de ter zake gevoerde gesprekken wordt periodiek besproken of de aanpak en voortgang in overeenstemming zijn met de (inhoudelijke) bedoelingen van het kabinet. Zo nodig worden zaken aangepast.
Periodiek herijkt het NC zijn werkwijze, zowel naar inhoud als naar bedrijfsvoering en organisatie. Recent is dat weer gebeurd in aanloop naar de zgn. beleidsperiode 2016-2020.

NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies
Het NIOD is opgericht op 8 mei 1945, om door middel van onafhankelijk onderzoek de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in Nederland en Nederlands-Indië in kaart te brengen. Sinds 1 januari 1999 is het instituut onderdeel van de KNAW (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen). Op 9 december 2010 fuseerde het NIOD met het Centrum voor Holocaust- en Genocidestudies en zijn beide organisaties verder gegaan onder de naam NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies.
Het werkterrein van het NIOD bestrijkt de 20ste en 21ste eeuw. Centraal staat de vraag naar de uitwerking van oorlogen, de Holocaust en andere genociden op individu en samenleving.

Het NIOD:
- verzamelt, bewaart, ontsluit en stelt archieven en collecties over de Tweede Wereldoorlog beschikbaar;
- verricht wetenschappelijk onderzoek en publiceert hierover;
- geeft informatie aan overheidsinstellingen en aan particulieren;
- stimuleert en organiseert debatten en activiteiten over oorlogsgeweld en processen die daaraan ten grondslag liggen.

Oorlogsgravenstichting

De doelstelling van de Oorlogsgravenstichting (OGS) is de aanleg, inrichting, instandhouding en onderhouden van het Nederlandse oorlogsgraf, waar ter wereld dit zich ook moge bevinden. Dit geldt ook voor het onderhoud van de in Nederland verspreid liggende graven van leden van de geallieerde strijdkrachten, voor zover daarvoor niet door het betrokken land wordt gezorgd. De herinnering aan de oorlogsslachtoffers en de periode waarin zij leefden mag niet verloren gaan en dient in leven gehouden te worden.

OGS onderhoudt ongeveer 50.000 Nederlandse oorlogsgraven die verspreid liggen over de hele wereld. Het betreft hier graven van burgers en militairen die na 9 mei 1940 gevallen zijn. Hun graven zijn te vinden op erevelden, maar ook op gewone begraafplaatsen in dorpen en steden.

Het belang hiervan werd reeds in de oorlog door Koningin Wilhelmina verwoord: "Nederland zal de martelaren, die vielen voor zijn bevrijding, nimmer vergeten. Naam voor naam, persoon voor persoon, zal hun nagedachtenis bij ons voortleven." Met de oorlogsgraven en erevelden worden de slachtoffers zichtbaar geëerd maar is het ook een locatie voor individuele en collectieve herdenkingen.

Met het wegvallen van nabestaanden is nu het moment gekomen dat er graven beheerd worden van oorlogsslachtoffers van wie er geen directe nabestaanden meer in leven zijn. Naast het “voor altijd bewaren en onderhouden van deze graven” zorgt de OGS ervoor dat ook de namen en verhalen in herinnering worden gehouden door mensen die nu leven. Dit gebeurt onder andere via het project “adopteer een oorlogsgraf” en de daaraan verbonden website “het verhaal bewaard”, waarmee de herinnering en de discussie over vrede en veiligheid ook voor veel scholen gestalte kan krijgen, omdat de graven en erevelden zeer verspreid over het land liggen en zij de belangrijke dimensie inleving aan de discussie toevoegen.

Naast slachtoffers van de WO II heeft de OGS ook tot taak een oorlogsgraf op te richten voor Nederlandse slachtoffers van conflicten na 1945 en de hedendaagse inzet in crisisgebieden.